

بهترین متاع
در آدله
متن أبی شجاع

تألیف:

أحمد بن حسین بن أحمد إصفهانی

ترجمه، تحقیق، تفریح أهادیث و بیان دلایل:

سید مسلم تفت دار

مدرسه امیریه

جزیره قشم – گیاهدان

کِتَابُ الصَّلَاةِ

فَصْلٌ: الصَّلَاةُ الْمَفْرُوضَةُ^۱ خَمْسٌ^۲: الظُّهْرُ وَأَوَّلُ وَقْتِهَا زَوَالُ الشَّمْسِ^۳،

نماز فرض شده پنج است: ظهر و اول وقت آن مایل شدن خورشید (به سمت مغرب) است

وَأَخِرُهُ إِذَا صَارَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ^۴؛ بَعْدَ ظِلِّ الزَّوَالِ^۵.

و آخر آن هرگاه سایه ی هر چیز مانند آن گردید بعد از سایه ی زوال

۱. لِقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا﴾ **سوره نساء، آیه ۱۰۳**

همانا نماز برای مؤمنین، فرض و دارای وقت مشخص و محدودی می باشد.

همچنین دلیل آن اجماع است.

۲. قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: يَا مُحَمَّدُ، إِنَّهُنَّ خَمْسُ صَلَوَاتٍ كُلُّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ. **مسلم ۱۶۲**

الله عزوجل (در شب معراج) به رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود: همانا که آن ها در یک شبانه روز، پنج نماز

هستند.

همچنین دلیل آن اجماع است.

۳. عَنْ بُرَيْدَةَ: ثُمَّ أَمَرَهُ بِالظُّهْرِ حِينَ زَالَتِ الشَّمْسُ عَنْ بَطْنِ السَّمَاءِ. **مسلم ۶۱۳**

سپس رسول الله صلی الله علیه وسلم هنگامی که خورشید از وسط آسمان (به طرف مغرب) مایل شد به اقامه ی نماز

ظهر به بلال فرمان داد.

امام نووی در مورد اول وقت ظهر که هنگام زوال است، اجماع را بیان نموده است.

۴. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَصَلَّى الْمَرَّةَ الثَّانِيَةَ الظُّهْرَ حِينَ كَانَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ.

حسن صحیح. ترمذی ۱۴۹

جبریل علیه السلام بار دوم نماز ظهر گزارد هنگامی که سایه ی هر چیز به اندازه ی خودش شد.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَقْتُ الظُّهْرِ مَا لَمْ تَحْضُرِ العَصْرُ. **صحیح. ابوداود ۳۹۶**

وقت نماز ظهر تا زمانی است که نماز عصر حاضر نشده است. یعنی انتهای وقت ظهر ابتدای وقت عصر است.

۵. این جمله برای تأکید آورده شده که نماز گزار دقت کند مثلاً در روزهای همچون زمستان، زمانی که خورشید

طلوع می کند و یواش یواش بالا می آید تا موقعی که خورشید وسط آسمان قرار می گیرد، سایه وجود دارد. برای

دخول وقت ظهر این سایه مقبول نیست بلکه وقتی خورشید از وسط آسمان به طرف مغرب مایل شد یعنی زوال رخ

داد، حالا وقت ظهر داخل شده است.

وَالْعَصْرُ: وَأَوَّلُ وَقْتِهَا الزِّيَادَةُ عَلَى ظِلِّ الْمِثْلِ،^۱ وَآخِرُهُ فِي الْإِخْتِيَارِ إِلَى ظِلِّ الْمِثْلَيْنِ،^۲

و عصر: و اول وقت آن افزون بر سایه‌ی مثل است، و آخر آن در وقت فضیلت تا سایه دوبرابر (شود)،

و فِي الْجَوَازِ إِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ. ^۳ وَالْمَغْرِبُ: وَوَقْتُهَا وَاحِدٌ وَهُوَ غُرُوبُ الشَّمْسِ

و در جایز بودن تا غروب خورشید است. و مغرب: و وقت آن یکی است و آن غروب خورشید است

وَبِمَقْدَارِ مَا يُؤَدِّنُ وَيَتَوَضَّأُ وَيَسْتُرُ الْعَوْرَةَ وَيُقِيمُ الصَّلَاةَ

و به مقدار مدتی که اذان می‌دهد و وضو می‌گیرد و عورت می‌پوشد و نماز برپا می‌دارد

وَيُصَلِّي خَمْسَ رَكَعَاتٍ.^۴

و پنج رکعت نماز می‌گزارد.

۱. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ حِينَ كَانَ كُلُّ شَيْءٍ مِثْلَ ظِلِّهِ. **حسن صحیح.**

ترمذی ۱۴۹

سپس جبریل علیه‌السلام (بار اول) نماز عصر گزارد هنگامی که سایه‌ی هر چیز به اندازه‌ی خودش شد.

۲. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ حِينَ كَانَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلِيهِ. **حسن صحیح.**

ترمذی ۱۴۹

سپس جبریل علیه‌السلام (بار دوم) نماز عصر گزارد هنگامی که سایه‌ی هر چیز دو برابرش شد.

۳. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ، فَقَدْ

أَدْرَكَ الْعَصْرَ. **بخاری ۵۷۹**

کسی که یک رکعت از نماز عصر درک کند قبل از این که خورشید غروب کند، بدون شک نماز عصر را درک کرده است.

۴. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ حِينَ وَجَبَتِ الشَّمْسُ وَأَفْطَرَ الصَّائِمُ.

حسن صحیح. ترمذی ۱۴۹

سپس جبریل علیه‌السلام (بار اول) نماز مغرب گزارد هنگامی که خورشید غروب کرد و روزه دار افطار کرد.

امام نووی در مجموع در مورد وقت نماز مغرب که با غروب خورشید آغاز می‌شود اجماع علما را بیان کرده است.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ لَوَقْتِهِ الْأَوَّلِ. **حسن صحیح. ترمذی ۱۴۹**

سپس جبریل علیه‌السلام (بار دوم) نماز مغرب را در وقت اولی‌اش گزارد. یعنی هنگامی که خورشید بلافاصله غروب کرد.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَوَقْتُ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ مَا لَمْ يَغِبِ الشَّفَقُ. **مسلم ۶۱۲**

وقت نماز مغرب تا زمانی است که شفق احمر غایب نشود. =

وَالْعِشَاءُ: وَأَوَّلُ وَقْتِهَا إِذَا غَابَ الشَّفَقُ الْأَحْمَرُ^۱

و عشاء و اول وقت آن هرگاه شفق سرخ ناپدید گشت

= حدیث اول و دوم دلالت می‌دهند که وقت مغرب یکی است همان‌گونه که مصنف بیان نمود زیرا جبریل دو روز پیاپی جهت آموزش نماز به رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم امامت نمود. در هر دو روز، نماز مغرب را در یک وقت گزارده. اما حدیث سوم دلالت می‌دهد زمانی که شفق سرخ ناپدید شد وقت مغرب به پایان می‌رسد. محققین مذهب این قول را ترجیح داده‌اند.

قول اول (وقت مغرب یکی است) قول جدید امام شافعی و قول دوم (وقت مغرب تا زمانی امتداد دارد که شفق سرخ باقی است) قول قدیم و جدید امام است.

قول اول که قول جدید امام است در نقل آن از امام خلافی نیست. اما تفصیل قول دوم که اشاره شد قول قدیم و جدید است:

ابو ثور یکی از ناقلین مذهب قدیم امام شافعی از او نقل نموده: وقت مغرب تا زمانی امتداد دارد که شفق سرخ باقی است. در نتیجه این قول، قول قدیم می‌شود.

اما تفصیل قول دوم که می‌تواند قول جدید هم باشد: امام نووی در مجموع بیان کرده: امام در کتاب الإملاء که از کتاب‌های جدید اوست، بر قول دوم تعلیق آورده که اگر حدیث آن نزد او ثابت شد این قول را می‌گیرد. امام نووی در ادامه می‌نویسد: چون احادیث صحیح زیادی به ما رسیده که قول دوم را تایید می‌کنند به آن‌ها عمل کرده می‌شود. پس از نص امام نتیجه می‌گیریم که قول دوم، قول جدید امام نیز می‌باشد.

صاحبان تحفه، نهاییه، مغنی، أسنی المطالب و إعانه الطالبین نیز چنین مطلبی را با تلخیص نقل کرده‌اند.

پس در این مسأله، قول دوم، قول راجح است که می‌گوید: وقت نماز مغرب تا شفق سرخ امتداد دارد. زیرا حدیث آن، مدنی و حدیث قول اول، مکی است. همچنین راویان آن بیش‌تر و إسناد آن صحیح‌تر است.

۱. عَنْ جَابِرٍ: ثُمَّ أَتَاهُ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ فَتَقَدَّمَ جِبْرِيلُ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَلْفَهُ،

وَالنَّاسُ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى الْعِشَاءَ. صحیح. نسائی ۵۱۳

سپس جبریل علیه السلام زمانی نزد رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم آمد که شفق سرخ ناپدید شد. پس جبریل جلو آمد و نماز عشاء را امامت نمود. رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم پشت سر او و مردم پشت سر رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم (نماز گزارند).

عَنْ بُرَيْدَةَ: ثُمَّ أَمَرَهُ بِالْعِشَاءِ حِينَ وَقَعَ الشَّفَقُ. مسلم ۶۱۳

سپس رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم هنگامی که شفق سرخ ناپدید شد به إقامه‌ی نماز عشاء به بلال فرمان داد.

وَأَخْرَهُ فِي الإِخْتِيَارِ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ^۱، وَفِي الْجَوَازِ إِلَى طُلُوعِ الْفَجْرِ الثَّانِي^۲.

و آخر آن در وقت فضیلت تا یک سوم شب، و در جایز بودن تا طلوع فجر دوم است.

وَالصُّبْحُ: وَأَوَّلُ وَقْتِهَا طُلُوعُ الْفَجْرِ الثَّانِي^۳، وَأَخْرَهُ فِي الإِخْتِيَارِ إِلَى الإِسْفَارِ^۴، وَفِي الْجَوَازِ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ^۵.

و صبح و اول وقت آن طلوع فجر دوم، و آخر آن در وقت فضیلت تا روشن شدن هوا، و در جایز بودن تا طلوع خورشید است.

۱. كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُؤَخِّرُ الْعِشَاءَ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ. **مسلم ۶۴۷**

رسول الله صلى الله عليه وسلم نماز عشاء را تا یک سوم شب به تأخیر می انداخت.

عَنْ بُرَيْدَةَ: وَصَلَّى الْعِشَاءَ بَعْدَ مَا ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ. **مسلم ۶۱۳**

رسول الله صلى الله عليه وسلم نماز عشاء را گزارد، بعد از اینکه یک سوم شب گذشت.

۲. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَفْرِيطٌ، إِنَّمَا التَّفْرِيطُ عَلَى مَنْ لَمْ يُصَلِّ

الصَّلَاةَ حَتَّى يَجِيءَ وَقْتُ الصَّلَاةِ الأُخْرَى. **مسلم ۶۸۱**

در خواب، سهل انگاری (بر ترک نماز) نیست همانا سهل انگاری بر کسی است که (در بیداری و هوشیاری) نمازی را نگذارد تا این که وقت نماز دیگر فرا برسد.

۳. عَنْ جَابِرٍ: ثُمَّ أَتَاهُ حِينَ انْشَقَّ الْفَجْرُ فَتَقَدَّمَ جَبْرِيلُ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَلْفَهُ،

وَالنَّاسُ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى الْغَدَاةَ. **صحیح. نسائی ۵۱۳**

سپس جبریل علیه السلام زمانی نزد رسول الله صلى الله عليه وسلم آمد که فجر (صادق) دمید. پس جبریل علیه السلام جلو آمد و نماز صبح را امامت کرد. رسول الله صلى الله عليه وسلم پشت سر او و مردم پشت سر رسول الله صلى الله عليه وسلم (نماز گزارند).

عَنْ بُرَيْدَةَ: فَصَلَّى الصُّبْحَ حِينَ طَلَعَ الْفَجْرُ. **مسلم ۶۱۳**

رسول الله صلى الله عليه وسلم نماز صبح خواند هنگامی که فجر (صادق) طلوع کرد.

۴. عَنْ بُرَيْدَةَ: ثُمَّ أَمَرَهُ الْعَدَاةَ فَتَوَرَّ بِالصُّبْحِ. **مسلم ۶۱۳** سپس رسول الله صلى الله عليه وسلم فردای آن روز به

إقامه‌ی نماز به بلال فرمان داد. پس هنگام روشن شدن هوا نماز صبح خواند.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَصَلَّى بِي الْغَدَاةَ بَعْدَ مَا أَسْفَرَ. **حسن. صحیح ابن خزیمه ۳۲۵**

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمود: (بار دوم) جبریل علیه السلام به من نماز صبح گزارد بعد از این که هوا روشن شد.

۵. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَقْتُ صَلَاةِ الصُّبْحِ مِنْ طُلُوعِ الْفَجْرِ مَا لَمْ تَطْلُعِ الشَّمْسُ.

مسلم ۶۱۲ وقت نماز صبح از طلوع فجر (صادق) تا وقتی که خورشید هنوز طلوع نکرده است.

فَصْلٌ: وَشَرَائِطُ وَجُوبِ الصَّلَاةِ ثَلَاثَةٌ أَشْيَاءٌ: ١ الإِسْلَامُ، ٢ وَالبُلُوغُ، ٣ وَالْعَقْلُ، ٤ وَهُوَ حَدُّ التَّكْلِيفِ.^٥

و شرطهای واجب بودن نماز، سه چیز است: مسلمانی، و بلوغ، و عقل، و آن تعریف تکلیف است.

وَالصَّلَوَاتُ الْمَسْنُونَاتُ خَمْسٌ: الْعِيدَانِ وَالْكَسُوفَانِ وَالِاسْتِسْقَاءُ.^٦

و نمازهای سنت پنج است: نماز دو عید، و نماز ماه گرفتگی و خورشید گرفتگی، و نماز طلب باران،

١. کسی که مسلمان، بالغ و عاقل باشد نماز بر او واجب می‌گردد. پس اگر کافری مسلمان شد و بچه‌ای بالغ گردید و دیوانه‌ای شفا یافت به آنان گفته نمی‌شود که نمازهای خود را قضا کنید. اما کافر جهت تشویق او به اسلام، گناهان او بخشوده و نمازها و عباداتی که هنگام کفر ترک نموده از او ساقط می‌شود.

٢. **عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ: أَدْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّي رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَأَعْلِمُهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ.** بخاری ١٣٩٥

رسول الله صلی الله علیه وسلم معاذ را بسوی یمن فرستاد و به او فرمود: آنان را به شهادتین (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ) دعوت بده. اگر آن را پذیرفتند به آنان بفهمان که الله عزوجل در یک شبانه‌روز، پنج نماز را بر آنان واجب گردانیده است.

٣٤٠٣. **قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ: عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ، وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ.** صحیح. ابوداود ٤٤٠٣

قلم (یعنی گناه) از سه کس برداشته شده است: از خوابیده تا این که بیدار شود، و از بچه تا این که بالغ شود، و از دیوانه تا این که عاقل گردد.

٥. پس کسی که این سه صفت را دارا باشد یعنی مسلمان، بالغ و عاقل باشد او مکلف است.

٦. منظور مصنف، سنت های مؤکدی است که جماعتی برگزار می‌گردد و جهت جمع شدن بسوی آن، ندا زده می‌شود و برای آن، خطبه خوانده می‌شود. هر کدام از این نمازها در باب مستقل این شاء الله خواهد آمد.

وَالسُّنُّنُ التَّابِعَةُ لِلْفَرَائِضِ^۱ سَبْعَةَ عَشَرَ رُكْعَةً: رُكْعَتَا الْفَجْرِ، وَأَرْبَعُ قَبْلَ الظُّهْرِ وَرُكْعَتَانِ

سنت های تابع فرض هفده رکعت است. دو رکعت قبل از صبح، و چهار رکعت قبل از ظهر و دو رکعت

بَعْدَهُ، وَأَرْبَعُ قَبْلَ الْعَصْرِ، وَرُكْعَتَانِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ، وَثَلَاثُ بَعْدَ الْعِشَاءِ، يُوتَرُ بِوَاحِدَةٍ

مِنْهُنَّ.^۲

بعد از آن، و چهار رکعت قبل از عصر، و دو رکعت بعد از مغرب، و سه رکعت بعد از عشاء که یک رکعت از آن ها را وتر می خواند.

۱. به سنت های قبل و بعد از نمازهای فرض رواتب نیز گفته می شود. حکمت آن، یکی تکثیر ثوابها و دیگر جبران نقایص و خللی است که بوسیلهی اموری همانند ترک تدبر و خشوع در نماز فرض حاصل می شود.

۲. سنت های قبلیه و بعدیه دو نوع است:

(الف) سنت های مؤکد: که ده رکعت می باشد، همان گونه که در منهاج آمده است، دلیل آن حدیث آتی است:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: حَفِظْتُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ رُكْعَاتٍ رُكْعَتَيْنِ قَبْلَ الظُّهْرِ، وَرُكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا، وَرُكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ فِي بَيْتِهِ، وَرُكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ فِي بَيْتِهِ، وَرُكْعَتَيْنِ قَبْلَ صَلَاةِ الصُّبْحِ. بخاری ۱۱۸۰

از رسول الله صلی الله علیه وسلم، ده رکعت حفظ کردم. دو رکعت قبل از ظهر و دو رکعت بعد از آن و دو رکعت بعد از مغرب در خانه اش و دو رکعت بعد از عشاء در خانه اش و دو رکعت بعد از صبح.

(ب) سنت های غیر مؤکد: که مجموعاً به همراه مؤکد، بیست و دو رکعت می باشد، همان گونه که در مجموع، تحفه، نهاییه، مغنی و سایر کتاب های معتبر مذهب آمده و اصحاب ما نقل نموده اند، دلیل آن احادیث آتی است:

۱. دو رکعت قبل از صبح:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى شَيْءٍ مِنَ النَّوَافِلِ أَشَدَّ مِنْهُ تَعَاهُدًا عَلَى رُكْعَتِي الْفَجْرِ. بخاری ۱۱۶۹

رسول الله صلی الله علیه وسلم بر نماز سنت قبلیهی صبح بیش از سایر سنت ها مواظبت و پایبندی داشت.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: رُكْعَتَا الْفَجْرِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا. مسلم ۷۲۵

دو رکعت نماز سنت صبح، از دنیا و آنچه در آن هست بهتر است. =

.....

= عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: رَمَقْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَهْرًا فَكَانَ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ،
بِقُلِّ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، وَقُلِّ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. صحيح، ترمذی ۴۱۷

عبدالله بن عمر می گوید: یک ماه نماز رسول الله صلی الله علیه وسلم را زیر نظر داشتیم؛ ایشان در رکعت اول نماز سنت قبل از صبح، قل یا ایها الکافرون و در رکعت دوم قل هو الله احد می خواندند.

۲. چهار رکعت قبل از ظهر و چهار رکعت بعد از آن:

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ حَافِظَ عَلَيَّ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ قَبْلَ الظُّهْرِ، وَأَرْبَعَ بَعْدَهَا، حَرَّمَ عَلَيَّ النَّارَ. صحيح، ابو داوود ۱۲۶۹

کسی که بر چهار رکعت نماز سنت قبل از ظهر و چهار رکعت بعد از ظهر محافظت داشته باشد، (جسم او) بر آتش جهنم حرام می گردد.

مصنف رحمه الله بیان کرد: چهار رکعت قبل از ظهر و دو رکعت بعد از آن، دلیل آن این حدیث است:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ يُصَلِّي فِي بَيْتِي قَبْلَ الظُّهْرِ أَرْبَعًا، ثُمَّ يَخْرُجُ فَيُصَلِّي بِالنَّاسِ، ثُمَّ يَدْخُلُ فَيُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ. مسلم ۷۳۰

رسول الله صلی الله علیه وسلم قبل از نماز ظهر، چهار رکعت سنت داخل خانه ام می گزارد سپس خارج می شد و به مردم نماز فرض امامت می کرد سپس داخل خانه می شد و دو رکعت نماز سنت بعد از ظهر می گزارد.

۳. چهار رکعت قبل از عصر:

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: رَحِمَ اللَّهُ امْرَأً صَلَّى قَبْلَ الْعَصْرِ أَرْبَعًا.

حسن، ابو داوود ۱۲۷۱

خداوند متعال رحم کند به شخصی که قبل از نماز عصر، چهار رکعت نماز (سنت) بگزارد. =

= ۴. دو رکعت قبل از مغرب و دو رکعت بعد از آن:

قَالَ أَنَسٌ: كَانَ الْمُؤَذِّنُ إِذَا أَدَّنَ قَامَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْتَدِرُونَ السَّوَارِي، حَتَّى يَخْرُجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُمْ كَذَلِكَ، يُصَلُّونَ الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْمَغْرِبِ.

بخاری ۶۲۵

هرگاه مؤذن، اذان مغرب می‌داد گروهی از اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم بلند می‌شدند و (جهت قرار دادن ستره) به نزد ستون‌ها می‌شتافتند و قبل از مغرب دو رکعت سنت می‌گزارند تا این که رسول الله صلی الله علیه وسلم می‌آمد و آنان در چنین حالتی بودند.

در روایت ۵۰۳ بخاری آمده که آنس می‌گوید: بزرگان اصحاب را دیدم. و در روایت ۸۳۷ مسلم آمده که آنس تصریح می‌کند: از بس این نمازگزاران زیاد بودند که شخص غریبی که داخل مسجد می‌شد گمان می‌کرد نماز مغرب پایان یافته و اصحاب به سنت بعدیه‌ی مغرب مشغولند.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صَلُّوا قَبْلَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ، قَالَ: فِي الثَّلَاثَةِ لِمَنْ شَاءَ. بخاری ۱۱۸۳

قبل از نماز مغرب، دو رکعت نماز بگزارید. بار سوم فرمود: کسی که بخواهد.

اما دلیل دو رکعت سنت بعدیه‌ی مغرب، حدیث بخاری ۱۱۸۰ که گذشت و حدیث صحیح، ترمذی ۴۱۵ که خواهد آمد.

۵. دو رکعت قبل از عشاء و دو رکعت بعد از آن:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «بَيْنَ كُلِّ أَدَانِينَ صَلَاةً»، قَالَهَا ثَلَاثًا، قَالَ فِي الثَّلَاثَةِ: «لِمَنْ شَاءَ».

مسلم ۸۳۸

میان هر اذان و اقامه‌ای نماز سنتی هست، آن را سه بار (تکرار) فرمود. بار سوم فرمود: برای کسی که بخواهد.

این حدیث دلالت می‌دهد قبل از نماز عشاء، دو رکعت مشروع است.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ صَلَّى فِي يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رُكْعَةً بُنِيَ لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ: أَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ وَرُكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا وَرُكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَرُكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ وَرُكْعَتَيْنِ قَبْلَ

صَلَاةِ الْفَجْرِ صَلَاةِ الْعِدَاةِ. صحیح، ترمذی ۴۱۵ =

= کسی که در روز و شبی دوازده رکعت بگزارد برای او در بهشت قصری بنا می‌شود: چهار رکعت قبل از ظهر، دو رکعت بعد از ظهر، دو رکعت بعد از مغرب، دو رکعت بعد از عشاء، دو رکعت قبل از نماز صبح.

اما نماز وتر کمترین آن، یک رکعت و حد وسط و اعتدال آن، سه رکعت و بیشترین آن، یازده رکعت است:

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُوتِرَ بِثَلَاثَةٍ فَلْيَفْعَلْ وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُوتِرَ بِوَاحِدَةٍ فَلْيَفْعَلْ. صحیح، ابوداود ۱۴۲۲

کسی که دوست دارد وتر را سه رکعت بگزارد پس آن را انجام دهد و کسی که دوست دارد وتر را یک رکعت بگزارد پس آن را انجام دهد.

عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى: بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى، وَفِي الثَّانِيَةِ بِقُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، وَفِي الثَّالِثَةِ بِقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ. صحیح، ترمذی ۴۶۳

رسول الله صلی الله علیه وسلم در رکعت اول نماز وتر، سورهی سبح اسم ربک الاعلی می‌خواند و در رکعت دوم، سورهی قل یا ایها الکافرون و در رکعت سوم سوره‌های قل هو الله احد، قل أعوذ برب الفلق و قل أعوذ برب الناس می‌خواند.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِيمَا بَيْنَ أَنْ يَفْرُغَ مِنْ صَلَاةِ الْعِشَاءِ - وَهِيَ الَّتِي يَدْعُو النَّاسَ الْعَتَمَةَ - إِلَى الْفَجْرِ، إِحْدَى عَشْرَةَ رُكْعَةً. مسلم ۷۳۶

رسول الله صلی الله علیه وسلم بعد از اینکه از نماز عشاء فارغ می‌شد تا صبح، یازده رکعت می‌گزارد.

وَثَلَاثُ نَوَافِلٍ ۱ مُؤَكَّدَاتٍ: صَلَاةُ اللَّيْلِ، ۲ وَصَلَاةُ الضُّحَى، ۳

سه نماز سنت، بسیار مؤکد است: نماز شب و نماز ضحی

۱. این سنت‌ها غیر از سنت‌های قبلیه و بعدیه و غیر از سنت‌هایی است که برای آن‌ها خطبه ایراد می‌شود.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَفْضَلُ الصَّلَاةِ، بَعْدَ الصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَةِ، الصَّلَاةُ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ.

مسلم ۱۱۶۳

بعد از نماز فرض، بهترین نماز، نماز در دل شب است.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَلَيْكُمْ بِقِيَامِ اللَّيْلِ فَإِنَّهُ دَأْبُ الصَّالِحِينَ قَبْلَكُمْ، وَهُوَ قُرْبَةٌ إِلَى رَبِّكُمْ، وَمَكْفَرَةٌ لِلْسَّيِّئَاتِ، وَمَنْهَاةٌ لِلْإِثْمِ. حسن صحيح. ترمذی ۳۵۴۹

بر قیام شب ملازمت نماید زیرا روش صالحین قبل از شماسست و آن قربتی بسوی پروردگار شما و از بین برنده‌ی گناهان و بازدارنده از معاصی است.

۲. نماز ضحی کم‌ترین آن، دو رکعت و بیش‌ترین آن، هشت رکعت است، دلیل آن:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: أَوْصَانِي خَلِيلِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثَلَاثٍ: صِيَامٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ، وَرُكْعَتَيْ الضُّحَى، وَأَنْ أُوتِرَ قَبْلَ أَنْ أَنَامَ. بخاری ۱۹۸۱

دوستم صلی‌الله‌علیه‌وسلم مرا به سه چیز سفارش نمود: روزه‌ی سه روز از هر ماه، و دو رکعت ضحی، و نماز وتر بخوانم قبل از این که بخوابم.

عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، قَالَ: مَا أَخْبَرْنَا أَحَدًا، أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الضُّحَى غَيْرُ أُمَّ هَانِيٍّ ذَكَرَتْ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ اغْتَسَلَ فِي بَيْتِهَا، فَصَلَّى ثَمَانِي رُكْعَاتٍ.

بخاری ۱۱۰۳

ابن ابی لیلی می‌گوید: به غیر از ام هانی کسی به ما روایت نکرده که دیده باشد رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم نماز ضحی بگذارد. ام هانی گفت: روز فتح مکه، رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم داخل منزلش غسل نمود و هشت رکعت نماز گزارد.

وَصَلَاةُ التَّرَاوِيحِ^۱

و نماز تراویح

عَنْ عَطَاءٍ، قَالَ: أَدْرَكْتُ النَّاسَ وَهُمْ يُصَلُّونَ ثَلَاثًا وَعِشْرِينَ رُكْعَةً بِالْوَتْرِ.

حسن. مصنف ابن ابی شیبہ ۷۶۸۸

عطاء می گوید: مردمی (یعنی اصحاب) را درک کردم در حالی که آنان با نماز وتر، بیست و سه رکعت می گزاردند.

عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: كَانَ ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ يُصَلِّي بِنَا فِي رَمَضَانَ عِشْرِينَ رُكْعَةً.

صحیح. مصنف ابن ابی شیبہ ۷۶۸۳

ابن عمر می گوید: ابن ابی ملیکه در رمضان، بیست رکعت را به ما امامت می کرد. (بیست رکعت بدون احتساب سه رکعت وتر می باشد)

عَنْ سَعِيدِ بْنِ عُبَيْدٍ: أَنَّ عَلِيَّ بْنَ رَبِيعَةَ كَانَ يُصَلِّي بِهِمْ فِي رَمَضَانَ خَمْسَ تَرَوِيحَاتٍ، وَيُوتِرُ بِثَلَاثٍ.

صحیح. مصنف ابن ابی شیبہ ۷۶۹۰

سعید بن عبید می گوید: علی بن ربیعہ در رمضان پنج ترویحه (هر چهار رکعت یک استراحت) و سه رکعت وتر را به آنان امامت می کرد.

قَالَ أَبُو الْخَصِيبِ: كَانَ يُؤْمِنَا سُؤَيْدُ بْنُ عَفَلَةَ فِي رَمَضَانَ فَيُصَلِّي خَمْسَ تَرَوِيحَاتٍ عِشْرِينَ رُكْعَةً.

حسن. السنن الكبرى للبيهقي ۴۲۹۰

أبوالخصیب می گوید: سوید بن غفله در رمضان، پنج ترویحه (یعنی) بیست رکعت را به آنان امامت می کرد. (بیست رکعت بدون احتساب سه رکعت وتر می باشد)

عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: كَانُوا يَقُومُونَ عَلَى عَهْدِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي شَهْرِ

رَمَضَانَ بِعِشْرِينَ رُكْعَةً. إسناده صحيح. السنن الكبرى للبيهقي ۴۲۸۸

سائب بن یزید می گوید: مردم (اصحاب و تابعین) در زمان خلافت عمر بن خطاب رضی الله عنه در ماه رمضان بیست رکعت می گزاردند. (بیست رکعت بدون احتساب سه رکعت وتر می باشد)

فَصَلِّ: وَشَرَايِطُ الصَّلَاةِ قَبْلَ الدُّخُولِ فِيهَا خَمْسَةٌ أَشْيَاءَ: طَهَارَةُ الْأَعْضَاءِ مِنَ الْحَدَثِ^۱ وَالتَّجَسُّسِ،^۲ وَسِتْرُ الْعَوْرَةِ^۳

و شرطهای نماز، قبل از داخل شدن در آن پنج چیز است: پاکیزگی اعضاء از حدث اکبر و اصغر و از نجاست، و پوشیدن عورت،

۱. لِقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا﴾ **سوره مائده، آیه: ۶**

ای کسانی که ایمان آورده‌اید هرگاه قصد قیام نماز داشتید پس صورت‌ها و دست‌هایتان را به همراه آرنج بشوید و سرهایتان را مسح نمایید و پاهای خود را تا قوزک بشوید و اگر جنب بودید غسل بزنید.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَقْبَلُ اللَّهُ صَلَاةً إِلَّا بِطُهْرٍ. صحيح. ابن ماجه ۲۷۱

الله عزوجل نمازی را نمی پذیرد مگر با طهارت.

۲. **عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَبْرَيْنِ، فَقَالَ: إِنَّهُمَا لِيُعَذَّبَانِ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ، أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنَ الْبَوْلِ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ يَمِثِّي بِالنَّمِيمَةِ. بخاری ۲۱۸**

رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم از کنار دو قبری گذر کرد، پس فرمود: این دو عذاب می‌بینند و در چیز بزرگی عذاب نمی‌بینند. اما یکی از آن دو، از ادرار محافظت به عمل نمی‌آورد (خود را از ادرار پاک نمی‌کرد) اما دیگری به سخن چینی (بین مردم) می‌رفت.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِفَاطِمَةَ بِنْتِ أَبِي حُبَيْشٍ: فَإِذَا أَقْبَلْتَ حَيْضَتِكَ فَدَعِي الصَّلَاةَ، وَإِذَا أَدْبَرْتَ فَاغْسِلِي عَنكَ الدَّمَ ثُمَّ صَلِّي. بخاری ۲۲۸

هرگاه حیض تو آمد پس نماز را ترک کن و هرگاه پشت کرد خون را از خود بشوی و سپس نماز بگزار.

۳. **ابن عباس می‌گوید: بعضی از زنان، بدون لباسی که عورت آنان را بپوشاند خانه‌ی خدا را طواف می‌کردند تا این که این آیه نازل شد: ﴿خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾ **سوره اعراف، آیه: ۳۱** نزد هر مسجدی خود را با لباس بپارایید. **مسلم ۳۰۲۸****

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تُقْبَلُ صَلَاةٌ حَائِضٍ إِلَّا بِحِمَارٍ. صحيح. مسند احمد ۲۵۱۶۷

نماز دختر بالغ، پذیرفته نمی‌شود مگر با روسری.

بِلْبَاسٍ طَاهِرٍ^۱ وَالْوُقُوفُ عَلَى مَكَانٍ طَاهِرٍ^۲ وَالْعِلْمُ بِدُخُولِ الْوَقْتِ^۳ وَاسْتِقْبَالُ الْقِبْلَةِ^۴

با لباس پاک، و ایستادن بر مکان پاک، و آگاهی به داخل شدن وقت، و رو کردن به قبله،

۱. حدیث آتی بیان می‌کند که لباس باید پاک باشد:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ خَوْلَةَ بِنْتَ يَسَارٍ أَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ لَيْسَ لِي إِلَّا ثَوْبٌ وَاحِدٌ وَأَنَا أَحِيضُ فِيهِ فَكَيْفَ أَصْنَعُ؟ قَالَ: إِذَا طَهَّرْتِ فَأَغْسِلِيهِ، ثُمَّ صَلِّي فِيهِ.

صحیح. ابوداؤد ۳۶۵

خوله بنت یسار نزد رسول الله صلی الله علیه وسلم آمد و گفت: ای رسول خدا! من تنها یک لباس دارم و در آن حائض می‌شوم پس چه کاری انجام دهم؟ فرمود: هرگاه از حیض پاک شدی، لباست را بشویان سپس در آن نماز بگذار.

۲. دلیل آن حدیثی است که بادیه‌نشینان در مسجد ادرار کرد. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود: ظرفی پر از آب، بر آن بپاشید. بخاری ۲۲۰

۳. لِقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا﴾ **سوره نساء، آیه: ۱۰۳**

همانا نماز برای مؤمنین، فرض و دارای وقت مشخص و محدودی می‌باشد. چون نماز، عبادت دارای وقت است پس باید به وقت آن علم و آگاهی داشت.

۴. قَالَ تَعَالَى: ﴿قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ

الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ **سوره بقره، آیه: ۱۴۴**

بدون شک ما چرخ خوردن چهره‌ات را بسوی آسمان می‌بینیم. پس تو را بسوی قبله‌ای متوجه می‌سازیم که به آن راضی هستی. (اکنون) چهره‌ات را بسوی مسجد الحرام متوجه ساز.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا فُئِتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَاسْبِغِ الْوُضُوءَ، ثُمَّ اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ فَكَبِّرْ.

بخاری ۶۲۵۱

رسول الله صلی الله علیه وسلم به شخصی که نماز را اشتباه می‌خواند، فرمود: هرگاه خواستی به نماز بایستی پس خوب وضو بگیر سپس رو به قبله کن و تکبیر بگو.

وَيَجُوزُ تَرْكُ الْقِبْلَةِ فِي حَالَتَيْنِ: فِي شِدَّةِ الْخَوْفِ،^۱ وَفِي النَّافِلَةِ فِي السَّفَرِ عَلَى الرَّاحِلَةِ.^۲

ترک کردن قبله در دو حالت جایز است: در شدت ترس، و در نماز سنت در سفر بر مرکوب،

فَصَلِّ: وَأَرْكَانُ الصَّلَاةِ ثَمَانِيَّةٌ عَشَرَ رُكْنًا: النِّيَّةُ،^۳ وَالْقِيَامُ^۴ مَعَ الْقُدْرَةِ،^۵

ارکان نماز هجده رکن است: نیت آوردن، و ایستادن همراه توانائی،

۱. لِقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا﴾ **سوره بقره، آیه: ۲۳۹**

اگر ترسیدید، پیاده یا سواره نماز بگزارید.

قَالَ ابْنُ عُمَرَ: فَإِنْ كَانَ خَوْفٌ هُوَ أَشَدُّ مِنْ ذَلِكَ، صَلُّوا رِجَالًا قِيَامًا عَلَى أَقْدَامِهِمْ أَوْ رُكْبَانًا،

مُسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةِ أَوْ غَيْرِ مُسْتَقْبِلِيهَا. بخاری ۴۵۳۵

اگر ترسی شدیدتر از آن بود ایستاده بر قدم‌هایشان یا سواره، رو به طرف قبله یا غیر آن نماز می‌گزارند.

۲. عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي عَلَى رَاحِلَتِهِ، حَيْثُ

تَوَجَّهَتْ فَإِذَا أَرَادَ الْفَرِيضَةَ نَزَلَ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ. بخاری ۴۰۰

رسول الله صلى الله عليه وسلم بر مرکوب خویش نماز می‌گزارد به هر طرفی که مرکوب ایشان می‌رفت. هرگاه می‌خواست نماز فرضی انجام دهد، فرود می‌آمد و رو به قبله می‌نمود.

۳. قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ. بخاری ۱، مسلم ۱۹۰۷

قطعا اعمال به نیت بستگی دارد.

ابن المنذر در کتاب الاجماع، اجماع علما را در این باره نقل نموده است.

۴. لِقَوْلِهِ تَعَالَى: حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ. سوره بقره، آیه ۲۳۸

بر نمازها محافظت به عمل آورید بخصوص نماز صبح. و خاشعانه و فروتنانه برای خداوند بپا خیزید.

لِقَوْلِهِ تَعَالَى: وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةً مِنْهُمْ مَعَكَ. سوره نساء، آیه ۱۰۲

زمانی که تو در میانشان بودی و نماز (خوف) را برایشان بپا داشتی دسته‌ای از آنان با تو به نماز بایستند.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا فُئِتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَاسْبِغِ الْوُضُوءَ، ثُمَّ اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ فَكَبِّرْ.

بخاری ۶۲۵۱

رسول الله صلى الله عليه وسلم به شخصی که نماز را اشتباه می‌خواند، فرمود: هرگاه خواستی به نماز بایستی پس خوب وضو بگیر سپس رو به قبله کن و تکبیر بگو.

۵. قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صَلِّ قَائِمًا، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِدًا، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلَى جَنْبٍ.

بخاری ۱۱۱۷

ایستاده نماز بگزار، اگر نتوانستی نشسته نماز بگزار و اگر نتوانستی به یک پهلو نماز بگزار.

وَتَكْبِيرَةُ الْإِحْرَامِ،^۱ وَقِرَاءَةُ الْفَاتِحَةِ،^۲ وَبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ آيَةٌ مِنْهَا،^۳

و تکبیره الاحرام و خواندن سورهی فاتحه و بسم الله الرحمن الرحيم آیه‌ای از آن است.

۱. رسول الله صلى الله عليه وسلم به شخصی که نماز را اشتباه می خواند، فرمود: إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَكَبِّرْ.

بخاری ۷۵۷

هرگاه خواستی نماز بگزاری، تکبیر بگو.

۲. قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ. بخاری ۷۵۶

نمازی نیست برای کسی که سورهی فاتحه نخواند.

عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: أُمِرْنَا أَنْ نَقْرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَمَا تَيَسَّرَ. صحيح. ابوداود ۸۱۸

أمر شدیم آن که سورهی فاتحه بخوانیم و آن چه از قرآن امکان دارد.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ صَلَّى صَلَاةً لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِأَمِّ الْقُرْآنِ فَهِيَ خِدَاجٌ» ثَلَاثًا غَيْرُ

تَمَامٍ. مسلم ۳۹۵

کسی که نمازی گزارد و سورهی فاتحه در آن قرائت نکرد پس آن ناقص و غیر تام است، سه بار فرمود.

۳. عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " يَقْرَأُ: {بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ} [فاتحه:

۱] {الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ} [فاتحه: ۲] يَقْطَعُهَا حَرْفًا حَرْفًا. حاکم در مستدرک ۸۴۷ بر شرط بخاری و

مسلم صحیح دانسته و ذهبی با او موافقت نموده است.

رسول الله صلى الله عليه وسلم می خواند: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ [فاتحه: ۱] ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ

الْعَالَمِينَ﴾ [فاتحه: ۲] حرف به حرف آن را قطع می کرد.

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْتَتِحُ صَلَاتَهُ بِـ ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ

الرَّحِيمِ﴾. ترمذی ۲۴۵. بعضی این روایت را ضعیف دانسته اند. مولف و محقق کتاب مرویات الامام الشافعی ۲۰۹

این روایت را حسن دانسته است. =

= رسول الله صلى الله عليه و سلم نمازش را با ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ آغاز می کرد.

عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، " ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي﴾ [حجر: ۸۷] قَالَ: فَاتِحَةُ الْكِتَابِ، ثُمَّ قَالَ: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ [فاتحه: ۲] فَقُلْتُ لِأَبِي: لَقَدْ أَخْبَرَكَ سَعِيدٌ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ قَالَ: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ [فاتحه: ۱] آيَةٌ. قَالَ: «نَعَمْ». حاكم در مستدرک ۳۰۱۸ صحیح دانسته و ذهبی با او موافقت نموده و حافظ در التلخیص الحبیر ۳۵۱ اسناد آن را صحیح دانسته است.

پسر ابن جریج از پدرش و پدرش از سعید بن جبیر و او از ابن عباس روایت کرده که گفت: (منظور از: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي﴾، سوره فاتحه است. سپس پدرم گفت: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾. من به پدرم (ابن جریج) گفتم: آیا سعید بن جبیر به شما خبر داده که ابن عباس گفت: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ آیه ای (از سوره ی فاتحه) است؟ گفت: بله.

عَنْ نُعَيْمِ الْمُجَمِّرِ، قَالَ: كُنْتُ وَرَاءَ أَبِي هُرَيْرَةَ " فَقَرَأَ ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ [فاتحه: ۱] ثُمَّ قَرَأَ بِأَمِّ الْقُرْآنِ حَتَّى بَلَغَ ﴿وَلَا الضَّالِّينَ﴾ [فاتحه: ۷] ، " قَالَ: «آمِينَ» ، وَقَالَ النَّاسُ: آمِينَ، وَيَقُولُ كُلَّمَا سَجَدَ: «اللَّهُ أَكْبَرُ» ، وَيَقُولُ إِذَا سَلَّمَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي لِأَشْبَهُكُمْ صَلَاةَ بَرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. حاكم در مستدرک ۸۴۹ بر شرط بخاری و مسلم صحیح دانسته و ذهبی با او موافقت نموده است.

نعیم بن مجمر می گوید: من پشت سر ابوهریره بودم که قرائت کرد: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ [الفاتحه: ۱] سپس سوره ی فاتحه خواند تا این که رسید به: ﴿وَلَا الضَّالِّينَ﴾ [الفاتحه: ۷] گفت: «آمِينَ»، و مردم گفتند: «آمِينَ»، و هرگاه سجود می کرد، می گفت: «اللَّهُ أَكْبَرُ»، و هرگاه سلام می داد، می گفت: قسم به خداوندی که جانم در دست اوست بی گمان من شبیه ترین شما به نماز رسول الله صلى الله عليه و سلم هستم. =

.....

= عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ: «أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ لَا يَدْعُ» بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ "، يَفْتَتِحُ الْقِرَاءَةَ بِـ ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾. صحيح، مصنف عبدالرزاق ۲۶۰۸

ابن عمر هرگز ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ را ترک نمی‌کرد. قرائت را با ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ آغاز می‌کرد.

عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ فِي الصَّلَاةِ ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ [فاتحه: ۱] فَعَدَّهَا آيَةً، وَ ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ [فاتحه: ۲] آيَتَيْنِ. ابن خزيمة آن را صحیح دانسته. صحیح ابن خزيمة ۴۹۳

أم سلمه می گوید: رسول الله صلى الله عليه وسلم در نماز می خواند ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ پس آن را یک آیه شمرد و ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ آن را دو آیه شمرد.

وَالرُّكُوعُ، وَالطَّمَأْنِينَةُ فِيهِ، وَالرَّفْعُ، وَالْإِعْتِدَالُ، وَالطَّمَأْنِينَةُ فِيهِ، وَالسُّجُودُ، وَالطَّمَأْنِينَةُ فِيهِ، وَالْجُلُوسُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ، وَالطَّمَأْنِينَةُ فِيهِ،^۱ وَالْجُلُوسُ الْأَخِيرُ،^۲ وَالشَّهْدُ فِيهِ،^۳

و رکوع، و آرام گرفتن در آن، و بالا آمدن از رکوع، و اعتدال، و آرام گرفتن در آن، و سجود، و آرام گرفتن در آن، و نشستن بین دو سجود، و آرام گرفتن در آن، و نشست آخری، و خواندن تشهد در آن،

۱. رسول الله صلى الله عليه وسلم به شخصی که نماز را اشتباه می خواند، فرمود: **ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَطْمِئِنَّ رَاكِعًا، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَعْدِلَ قَائِمًا، ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمِئِنَّ سَاجِدًا، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمِئِنَّ جَالِسًا، وَافْعَلْ ذَلِكَ فِي صَلَاتِكَ كُلِّهَا.** بخاری ۷۵۷

سپس رکوع کن تا این که در رکوع آرام بگیری، سپس سرت را بالا آور تا این که راست بایستی، سپس سجود کن تا این که در سجود آرام بگیری، سپس سرت را بالا آور تا این که در حالت نشسته آرام بگیری و آن را در کل نمازت انجام بده.

۲. **قَالَ أَبُو حُمَيْدٍ السَّاعِدِيُّ: أَنَا كُنْتُ أَحْفَظُكُمْ لِصَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ... وَإِذَا جَلَسَ فِي الرَّكْعَةِ الْأَخْرَى قَدَّمَ رِجْلَهُ الْيُسْرَى، وَنَصَبَ الْأُخْرَى وَقَعَدَ عَلَى مَقْعَدَتِهِ.** بخاری ۸۲۸

هرگاه رسول الله صلى الله عليه وسلم در رکعت آخر می نشست، پای چپ خویش را جلو می کشید و پای راست را می کاشت و بر نشستگاه خویش می نشست.

۳. **قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: كُنَّا إِذَا صَلَّيْنَا خَلْفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قُلْنَا: السَّلَامُ عَلَى جِبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ السَّلَامُ عَلَى فُلَانٍ وَفُلَانٍ، فَالْتَفَتَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّلَامُ، فَإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ، فَلْيَقُلْ: التَّحِيَّاتُ... .** بخاری ۸۳۱

ابن مسعود می گوید: ما هر وقت، پشت سر رسول الله صلى الله عليه وسلم نماز می خواندیم، می گفتیم: سلام بر جبریل و میکائیل، و سلام بر فلانی و فلانی. رسول الله صلى الله عليه وسلم رو به ما نمود و فرمود: همانا الله عزوجل خودش سلام است، پس هرگاه یکی از شما نماز گزارد، بگوید: التحیات...

وَالصَّلَاةُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهِ^۱ وَالتَّسْلِيمَةُ الْأُولَى^۲

و صلوات فرستادن بر رسول الله صلى الله عليه وسلم در آن، و سلام اولی،

۱. عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ عُقْبَةَ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: أَقْبَلَ رَجُلٌ حَتَّى جَلَسَ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ عِنْدَهُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمَا السَّلَامُ عَلَيْكَ فَقَدْ عَرَفْنَا، فَكَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ إِذَا نَحْنُ صَلَّيْنَا عَلَيْكَ فِي صَلَاتِنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْكَ؟ قَالَ: فَصَمَتَ حَتَّى أَحْبَبْنَا أَنْ الرَّجُلَ لَمْ يَسْأَلْهُ ثُمَّ قَالَ: إِذَا أَنْتُمْ صَلَّيْتُمْ عَلَيَّ فَقُولُوا: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ... حاكم در مستدرک ۹۸۸ بر شرط مسلم صحیح دانسته و ذهبی با او موافقت نموده.

شخصی وارد شد تا این که مقابل رسول الله صلى الله عليه وسلم نشست در حالی که ما نزد او بودیم. پس گفت: ای رسول خدا، سلام بر شما دانستیم پس هرگاه در نماز بودیم چگونه بر شما صلوات بفرستیم؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم سکوت نمود تا این که ما آرزو کردیم ای کاش آن شخص از ایشان نمی پرسید. سپس فرمود: هرگاه شما خواستید بر من صلوات بفرستید، پس بگویید: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ... .

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ عَلِمْنَا كَيْفَ نُسَلِّمُ عَلَيْكَ، فَكَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ؟ قَالَ: فَقُولُوا: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ... بخاری ۶۳۵۷

کعب بن عجره می گوید: گفتیم ای رسول خدا! دانستیم که چگونه بر شما سلام بفرستیم پس صلوات چگونه بر شما بفرستیم. فرمود، بگویید: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ...

۲. عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: وَكَانَ يُخْتِمُ الصَّلَاةَ بِالتَّسْلِيمِ. مسلم ۴۹۸

رسول الله صلى الله عليه وسلم نماز را با سلام دادن به پایان می رساند.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ، وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ. حاكم در مستدرک ۴۵۷ بر شرط مسلم صحیح دانسته و ذهبی با او موافقت نموده.

داخل شدن به نماز با تکبیر و خروج از آن با سلام است.

عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُسَلِّمُ فِي الصَّلَاةِ تَسْلِيمَةً وَاحِدَةً. حاكم در مستدرک ۸۴۱ بر شرط بخاری و مسلم صحیح دانسته و ذهبی با او موافقت نموده.

رسول الله صلى الله عليه وسلم در نماز یک سلام می داد.

عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا كَانَتْ تُسَلِّمُ تَسْلِيمَةً وَاحِدَةً. قال الأعظمی إسناده صحيح. صحیح ابن خزیمه ۷۳۰

عائشه رضی الله عنها یک سلام می داد.

وَنِيَّةُ الْخُرُوجِ مِنَ الصَّلَاةِ^۱ وَتَرْتِيبُ الْأَرْكَانِ عَلَى مَا ذَكَرْنَاهُ^۲.

و نیت خروج از نماز، و ترتیب ارکان بر آن چه آن را بیان کردیم.

وَسُنُّهَا قَبْلَ الدُّخُولِ فِيهَا شَيْئَانِ: الْأَذَانُ، وَالْإِقَامَةُ^۳. وَبَعْدَ الدُّخُولِ فِيهَا شَيْئَانِ: التَّشَهُدُ الْأَوَّلُ^۴،

و سنت‌های نماز قبل از داخل شدن در آن، دو چیز است: اذان و اقامه. و بعد از داخل شدن در آن، دو چیز است: تشهد اول،

۱. قول اصح این است که نیت خروج از نماز شرط نیست همان طوری که در منهاج آمده است زیرا از باب ترک کردنی‌ها است.

۲. خطیب در اقناع می‌نویسد: دلیل وجوب ترتیب، اتباع از رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم است. زیرا تمام روایاتی که نمازهای ایشان را توصیف می‌کنند به همین ترتیب معروف است و ایشان می‌فرمایند: **صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أَصَلِّي**. بخاری ۶۳۱ نماز بگزارید همان طوری که دیدید من نماز می‌گزارم.

۳. امام نووی در مجموع، اجماع را در مورد اذان و اقامه بیان کرده است.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: فَأَمَرَ بِلَالٌ أَنْ يَشْفَعَ الْأَذَانَ، وَأَنْ يُوتِرَ الْإِقَامَةَ. بخاری ۶۰۳

رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم به بلال فرمان داد که اذان را دو بار دو بار و اقامه را یک بار یک بار بگوید.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤَدِّنْ لَكُمْ أَحَدَكُمْ. بخاری ۶۲۸

هرگاه وقت نماز رسید، یکی از شما اذان بدهد.

۴. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُحَيْنَةَ، أَنَّهُ قَالَ: صَلَّى لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكَعَتَيْنِ مِنْ بَعْضِ الصَّلَوَاتِ، ثُمَّ قَامَ، فَلَمْ يَجْلِسْ، فَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ، فَلَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ وَنَظَرْنَا تَسْلِيمَهُ كَبَّرَ قَبْلَ التَّسْلِيمِ، فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ، ثُمَّ سَلَّمَ. بخاری ۱۲۲۴

رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم در یکی از نمازها دو رکعت گزارد سپس بلند شد و (برای تشهد اول) نشست مردم همراه ایشان بلند شدند، وقتی نماز ایشان به انتهایش نزدیک شد و ما منتظر سلام ایشان بودیم، قبل از سلام، تکبیر گفتند و در حالی که نشسته بودند دو سجده انجام دادند سپس سلام دادند. حدیث دلالت می‌دهد اگر تشهد اول از واجبات نماز بود رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم باید آن را انجام می‌داد و آن را تدارک می‌دید.

وَالْقُنُوتُ فِي الصُّبْحِ^۱

و قنوت در نماز صبح.

۱. عَنْ مُحَمَّدٍ، قَالَ: قُلْتُ لِأَنْسِ: هَلْ قَنَتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ؟ قَالَ:

نَعَمْ، بَعْدَ الرُّكُوعِ يَسِيرًا. مسلم ۶۷۷

ابن سیرین گفت: از انس پرسیدم آیا رسول الله صلی الله علیه وسلم در نماز صبح قنوت خواند؟ گفت: بله، مقداری بعد از رکوع.

عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَنَتَ شَهْرًا يَدْعُوا عَلَيْهِمْ ثُمَّ تَرَكَهُ، وَأَمَّا فِي الصُّبْحِ فَلَمْ

يَزَلْ يَقْنُتُ حَتَّىٰ فَارَقَ الدُّنْيَا. امام نووی در مجموع می نویسد: این حدیث را جماعتی از ثقات، صحیح دانسته اند از جمله: حافظ ابو عبدالله بلخی، ابو عبدالله حاکم نیشابوری، بیهقی. و همچنین دارقطنی از چند طریق با سند صحیح روایت کرده است. سنن دارقطنی ۱۶۹۳

رسول الله صلی الله علیه وسلم یک ماه قنوت می خواند که در آن بر علیه بعضی از قبایل دعا می کرد سپس آن را رها کرد. اما در نماز صبح همیشه قنوت می خواند تا این که از دنیا رحلت فرمود.

قَالَ الْعَوَّامُ بْنُ حَمْزَةَ: سَأَلْتُ أَبَا عَثْمَانَ عَنِ الْقُنُوتِ فِي الصُّبْحِ، فَقَالَ: «بَعْدَ الرُّكُوعِ»، فَقُلْتُ:

عَمَّنْ؟ قَالَ: عَنْ أَبِي بَكْرٍ، وَعُمَرَ، وَعُثْمَانَ. بیهقی در معرفه السنن و الآثار ۳۹۶۸ إسناده آن را حسن دانسته.

عوام می گوید: از ابو عثمان نهدی در مورد قنوت در نماز صبح پرسیدم، گفت: بعد از رکوع خوانده می شود. گفتم: از چه کسی؟ گفت: از ابوبکر و عمر و عثمان.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقِلٍ قَالَ: قَنَتَ عَلِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي الْفَجْرِ. بیهقی در السنن الكبرى ۳۱۱۵

می نویسد: این از علی بن ابی طالب صحیح و مشهور است.

علی بن ابی طالب در نماز صبح، قنوت خواند. =

.....
 = عَنْ أَبِي رَجَاءٍ الْعَطَارِدِيِّ، قَالَ: صَلَّى بِنَا ابْنُ عَبَّاسٍ الْفَجْرَ، بِالْبَصْرَةِ فَقَنَتَ. صحيح الإسناد، مصنف

بن أبي شيبه ۷۰۰۵

ابورجاء عطاردی می گوید: ابن عباس در بصره به ما نماز صبح گزارد پس در آن قنوت خواند.

عَنْ أَبِي الْجُهْمِ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ أَنَّهُ قَنَتَ فِي الْفَجْرِ. صحيح الإسناد، مصنف عبدالرزاق ۴۹۶۱

أبو جهم می گوید: براء بن عازب در نماز صبح قنوت خواند.

عَنْ زُبَيْدِ بْنِ الْحَارِثِ الْيَمِّيِّ، قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ أَبِي لَيْلَى، عَنِ الْقُنُوتِ فِي الْفَجْرِ؟ فَقَالَ: «سُنَّةٌ

مَاضِيَةٌ». صحيح الإسناد، مصنف بن أبي شيبه ۷۰۰۸

زبید بن حارث می گوید: از ابن ابی لیلی از قنوت در نماز صبح پرسیدم، گفت: سنت گذشته است.

بیهقی در **معرفه السنن و الآثار ۳۹۳۲** بعد از سوق دادن احادیثی که دلالت می دهند رسول الله صلی الله علیه وسلم در نمازها به مدت یک ماه بر بعضی از قبایل نفرین می کرد، می نویسد: امام شافعی می گوید: این چیزی است که رسول الله صلی الله علیه وسلم آن را ترک نمود اما قنوت در نماز صبح از رسول الله صلی الله علیه وسلم به ما نرسیده که آن را ترک نموده باشد. امام احمد می گوید: عبدالرحمن بن مهدی نیز بر همین معنا رفته است و مکان آن او در علم حدیث بر کسی پوشیده نیست.

اصحاب ما شافعیون نیز می گویند: احادیثی که دلالت می دهند رسول الله صلی الله علیه وسلم قنوت را ترک نموده، مقصود به آن ترک دعا بر علیه قبایل و لعنت فرستادن بر آنهاست نه ترک تمام قنوت. زیرا در بعضی از روایات به آن اشاره شده است، مانند این حدیث:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْنُتُ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ يَدْعُو عَلَى حَيٍّ

مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ شَهْرًا ثُمَّ تَرَكَ. صحيح. ابن ماجه ۱۲۴۳

رسول الله صلی الله علیه وسلم یک ماه در نماز صبح قنوت می خواند که در آن بر قبیله ای از قبایل عرب نفرین می کرد سپس آن را رها ساخت.

وَفِي الْوَتْرِ فِي النَّصْفِ الثَّانِي مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ.^۱

و در نماز وتر در نیمه‌ی دوم از ماه رمضان.

۱. عَنْ سَلَامِ بْنِ مَسْكِينٍ قَالَ: كَانَ ابْنُ سِيرِينَ يَكْرَهُ الْقُنُوتَ فِي الْوَتْرِ إِلَّا فِي النَّصْفِ الْأَوَّخِرِ

مِنْ رَمَضَانَ. صحيح الإسناد، السنن الكبرى للبيهقي ۴۳۰۴

ابن سيرین قنوت را در نماز وتر مکروه می‌دانست مگر در نیمه‌ی آخر از ماه رمضان.

عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ مَزِيدٍ قَالَ: سُئِلَ الْأَوْزَاعِيُّ عَنِ الْقُنُوتِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ قَالَ: وَأَمَّا أَهْلُ الْمَدِينَةِ

فَإِنَّهُمْ يَقْنُتُونَ فِي النَّصْفِ الْبَاقِي إِلَىٰ انْسِلَاحِهِ. صحيح الإسناد، السنن الكبرى للبيهقي ۴۳۰۵

از امام اوزاعی از قنوت خواندن در ماه رمضان سوال شد، گفت: اما اهل مدینه همانا آنان در نیمه‌ی باقی مانده‌ی رمضان تا به پایان رسیدن آن قنوت می‌خوانند.

عَنْ هِشَامِ الدَّسْتَوَائِيِّ قَالَ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ قَالَ: الْقُنُوتُ فِي النَّصْفِ الْأَوَّخِرِ مِنْ رَمَضَانَ. صحيح

الإسناد، السنن الكبرى للبيهقي ۴۳۰۶

قتاده می‌گوید: قنوت در نیمه‌ی آخر از ماه رمضان است.

عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: لَا قُنُوتَ فِي السَّنَةِ كُلِّهَا إِلَّا فِي النَّصْفِ الْآخِرِ مِنْ رَمَضَانَ. صحيح الإسناد، مصنف

عبدالرزاق ۴۹۹۵

ابن شهاب زهری می‌گوید: قنوت در طول سال به تمامی آن نیست مگر در نیمه‌ی آخر از ماه رمضان.

عَنِ الْحَسَنِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ جَمَعَ النَّاسَ عَلَىٰ أَبِي بِنِ كَعْبٍ، فَكَانَ يُصَلِّي لَهُمْ عِشْرِينَ لَيْلَةً،

وَلَا يَقْنُتُ بِهِمْ إِلَّا فِي النَّصْفِ الْبَاقِي. ضعيف، ابوداود ۱۴۲۹

عمر بن خطاب مردم را به امامت اُبی بن کعب جمع نمود. اُبی بن کعب بیست شب به آنان امامت می‌کرد و (در این

مدت) قنوت نمی‌خواند مگر در نیمه‌ی باقی مانده. =

.....
 = عَنْ عَطَاءٍ قَالَ: عُمَرُ أَوَّلُ مَنْ قَنَتَ فِي رَمَضَانَ فِي النَّصْفِ الْآخِرِ مِنْ رَمَضَانَ. **ضعيف، مصنف**

عبدالرزاق ۷۷۲۸

عمر بن خطاب اولین کسی بود که در ماه رمضان در نیمه‌ی آخر آن قنوت خواند.

عَنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَقْنُتُ فِي النَّصْفِ الْآخِرِ مِنْ رَمَضَانَ. **ضعيف، السنن**

الكبرى للبيهقي ۴۳۰۱

حارث أعمور می‌گوید: علی بن ابی طالب در نیمه‌ی آخر از رمضان قنوت می‌خواند.

عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ، أَنَّ أَبِي بَنَ كَعْبٍ، «أَمَّهُمْ - يَعْنِي - فِي رَمَضَانَ، وَكَانَ يَقْنُتُ فِي

النَّصْفِ الْآخِرِ مِنْ رَمَضَانَ. **ضعيف، ابوداود ۱۴۲۸**

أبي بن كعب در رمضان به آنان امامت کرد و در نیمه‌ی آخر از رمضان قنوت می‌خواند.

عَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ لَا يَقْنُتُ فِي الْوَتْرِ إِلَّا فِي النَّصْفِ مِنْ رَمَضَانَ. **ضعيف، السنن الكبرى**

للبيهقي ۴۳۰۳

ابن عمر در نماز وتر قنوت نمی‌خواند مگر در نیمه‌ی رمضان.

وَهَيَّاتُهَا^۱ خَمْسَةَ عَشَرَ خَصْلَةً: رَفَعُ الْيَدَيْنِ عِنْدَ تَكْبِيرَةِ الْإِحْرَامِ، وَعِنْدَ الرَّكُوعِ،
وَالرَّفْعِ مِنْهُ^۲،

و هیئات آن پانزده خصلت است: بالا بردن دو دست هنگام تکبیره الاحرام، و هنگام رکوع، و بالا آمدن از آن،

وَوَضْعُ الْيَمِينِ عَلَى الشَّمَالِ^۳، وَالتَّوَجُّهُ^۴،

و گذاشتن دست راست بر دست چپ، و خواندن وَجْهَتْ وَجْهِي (دعای استفتاح)،

۱. هیئات نماز به آن دسته از افعال و اقوالی گفته می شود که سنت است در نماز انجام داده شود و اگر فردی آن را ترک کرد به آن بر نمی گردد و با ترک آن سجود سهو سنت نمی شود.

۲. عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ، وَإِذَا كَبَّرَ لِلرُّكُوعِ، وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ، رَفَعَهُمَا كَذَلِكَ أَيْضًا.

بخاری ۷۳۵

رسول الله صلی الله علیه وسلم هرگاه نماز را آغاز می کرد، دست های خویش را برابر دو دوش خویش قرار می داد و هرگاه برای رفتن به رکوع تکبیر می گفت و هرگاه سر خویش را از رکوع بالا می آورد، همچنین دو دست خویش را بالا می برد.

۳. عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ: أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ... ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى.

مسلم ۴۰۱

از وائل بن حجر روایت شده که دید رسول الله صلی الله علیه وسلم (در قیام) دست راست خویش را بر دست چپ خویش گذاشت.

۴. عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ كَانَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ، قَالَ: وَجْهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا، وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي، وَنُسُكِي، وَمَحْيَايَ، وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَنْتَ رَبِّي، وَأَنَا عَبْدُكَ، ظَلَمْتُ نَفْسِي، وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي، فَاعْفُرْ لِي ذُنُوبِي جَمِيعًا، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لَا يَصْرِفُ عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ، وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ، أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ، تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ. مسلم ۷۷۱

وَالِاسْتِعَاذَةُ^۱ وَالْجَهْرُ فِي مَوْضِعِهِ^۲ وَالْإِسْرَارُ فِي مَوْضِعِهِ^۳ وَالتَّأْمِينُ^۴

و أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ كَقَتْنِ، وَ بَلَدِ خَوَانَدِنِ دَر مَكَانَشِ، وَ أَهْسْتَه خَوَانَدِنِ دَر مَكَانَشِ، وَ آمِينِ كَقَتْنِ،

۱. لِقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾ **سوره نحل، آیه: ۹۸**

هرگاه قصد قرائت قرآن داشتید، از شیطان رانده شده به الله عزوجل پناه ببرید.

۲. عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَرَأَ فِي

الْمَغْرِبِ بِالطَّوْرِ. **بخاری ۷۶۵**

جبیر بن مطعم گفت: شنیدم رسول الله صلی الله علیه وسلم در نماز مغرب، سوره ی والطور خواند.

عَنْ عَدِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ يَقُولُ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي سَفَرٍ فَقَرَأَ فِي الْعِشَاءِ

فِي إِحْدَى الرَّكَعَتَيْنِ: بِالزَّيْتُونِ. **بخاری ۷۶۷**

رسول الله صلی الله علیه وسلم در سفری بود که در نماز عشاء در یکی از دو رکعت، سوره ی والتین و الزيتون تلاوت نمود.

روایتی که جنیان به قرائت رسول الله صلی الله علیه وسلم گوش دادند: وَهُوَ يُصَلِّي بِأَصْحَابِهِ صَلَاةَ الْفَجْرِ،

فَلَمَّا سَمِعُوا الْقُرْآنَ اسْتَمَعُوا لَهُ. **بخاری ۷۷۳**

در حالی که رسول الله صلی الله علیه وسلم به اصحابش نماز صبح می گزارد، وقتی که جنیان قرآن را شنیدند به آن گوش دادند.

۳. عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، قَالَ: سَأَلْنَا حَبَابًا أَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ؟ قَالَ:

نَعَمْ، قُلْنَا: بِأَيِّ شَيْءٍ كُنْتُمْ تَعْرِفُونَ؟ قَالَ: «بِاضْطِرَابِ لِحْيَتِهِ». **بخاری ۷۶۰**

ابومعمر می گوید: از حباب بن الارت پرسیدیم: آیا رسول الله صلی الله علیه وسلم در نماز ظهر و عصر قرائت می نمودند؟ گفت: بله. گفتیم: شما چگونه می فهمیدید؟ گفت: به تکان خوردن ریش ایشان.

۴. عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَرَأَ ﴿وَلَا الضَّالِّينَ﴾ قَالَ:

«آمِينَ»، وَرَفَعَ بِهَا صَوْتَهُ. **حسن. ابوداود ۹۳۲**

رسول الله صلی الله علیه وسلم هرگاه ﴿وَلَا الضَّالِّينَ﴾ می خواند، می گفت: آمین، و صدایش را بلند می کرد.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا آمَنَ الْإِمَامُ، فَأَمَّوْا، فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ تَأْمِينَهُ

تَأْمِينِ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ. **بخاری ۷۸۰**

هرگاه امام آمین گفت پس آمین بگوئید. بدون شک کسی که آمین گفتن او با آمین گفتن فرشتگان موافق شود، هر گناه (صغیره ای) که از قبل انجام داده برایش آمرزیده می شود.

وَقِرَاءَةُ سُورَةِ بَعْدَ الْفَاتِحَةِ،^۱ وَالتَّكْبِيرَاتُ عِنْدَ الْخَفِضِ وَالرَّفْعِ،^۲

و خواندن سوره بعد از سوره‌ی فاتحه، و تکبیرات هنگام پایین رفتن و بالا آمدن،

۱. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ بِأَمِّ الْكِتَابِ وَسُورَةَ مَعَهَا فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنْ صَلَاةِ الظُّهْرِ وَصَلَاةِ الْعَصْرِ. بخاری ۷۷۸

رسول الله صلی الله علیه وسلم در دو رکعت اول از نماز ظهر و عصر، سوره‌ی فاتحه به همراه سوره‌ی دیگری تلاوت می‌کرد.

همچنین احادیثی که گذشت: رسول الله صلی الله علیه وسلم در نمازهای صبح، مغرب و عشاء، با آواز بلند قرائت می‌کرد.

اما اگر به امام اقتدا نمود فقط سوره‌ی فاتحه می‌خواند و سپس به قرائت امام گوش می‌دهد، دلیل آن:

عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصُّبْحَ، فَثَقُلْتُ عَلَيْهِ الْقِرَاءَةَ، فَلَمَّا انْصَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ صَلَاتِهِ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَقَالَ: إِنِّي لَأَرَاكُمْ تَفْرَعُونَ خَلْفَ إِمَامِكُمْ إِذَا جَهَرَ. قَالَ: قُلْنَا أَجَلٌ. وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا. قَالَ: فَلَا تَفْعَلُوا إِلَّا بِأَمِّ الْقُرْآنِ؛ فَإِنَّهُ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِهَا. صحيح لغيره. مسند احمد ۲۲۷۵۰

عباده بن صامت می‌گوید: رسول الله صلی الله علیه وسلم نماز صبح را برای ما امامت نمود اما قرائت بر ایشان سنگین شد. زمانی که رسول الله صلی الله علیه وسلم از نماز فارغ شد رو به ما کرد و فرمود: می‌بینم هرگاه امام شما در نماز، بلند قرائت کرد شما نیز پشت سر امام خود قرائت می‌کنید. گفتیم: بله، ای رسول خدا! قسم به خدا که چنین است. فرمود: این کار را انجام ندهید مگر سوره‌ی فاتحه، زیرا کسی که آن را نخواند برای او نمازی نیست.

۲. عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ كَانَ «يُصَلِّي بِهِمْ، فَيُكَبِّرُ كُلَّمَا خَفِضَ، وَرَفَعَ»، فَإِذَا انْصَرَفَ، قَالَ: إِنِّي لَأَشْبَهُكُمْ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. بخاری ۷۸۵

ابوسلمه می‌گوید: ابوهریره به آنان نماز گزارد. هرگاه پایین می‌رفت و بالا می‌آمد، تکبیر می‌گفت، زمانی که نماز را به پایان رساند؛ گفت: همانا من شبیه‌ترین شما به نماز رسول الله صلی الله علیه وسلم هستم.

وَقَوْلُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ،^۱ وَالتَّسْبِيحُ فِي الرَّكُوعِ وَالسُّجُودِ،^۲ وَوَضْعُ

و گفتن: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ، و تسبیحات در رکوع و سجود، و گذاشتن

الْيَدَيْنِ عَلَى الْفَخَذَيْنِ فِي الْجُلُوسِ، يَبْسُطُ الْيُسْرَى وَيَقْبِضُ الْيُمْنَى إِلَّا الْمُسَبِّحَةَ فَإِنَّهُ يُشِيرُ بِهَا مُتَشَهِّدًا،^۳

دو دست بر دو ران در نشستن، دست چپ را باز می‌کند و دست راست را جمع می‌کند مگر انگشت شهاده همانا او در حالت شهادت دادن به آن اشاره می‌کند.

۱. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا قَالَ الْإِمَامُ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَقُولُوا: اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ، فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ قَوْلَهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.

بخاری ۷۹۶

هرگاه امام گفت: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ شما بگویید: اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ بدون شک کسی که گفتارش با گفتار فرشتگان موافق آمد، آن چه گناه (صغیره) از قبل انجام داده است برایش آمرزیده می‌شود.

۲. عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا رَكَعَ: «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، وَإِذَا سَجَدَ قَالَ «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. صحيح. ابن ماجه ۸۸۸

از حذیفه روایت است که شنید رسول الله صلی الله علیه وسلم هرگاه رکوع می‌کرد سه مرتبه می‌گفت: سُبْحَانَ رَبِّي الْعَظِيمِ، و هرگاه سجود می‌کرد سه مرتبه می‌گفت: سُبْحَانَ رَبِّي الْأَعْلَى.

۳. عَنْ ابْنِ عُمَرَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا قَعَدَ فِي التَّشَهُدِ وَضَعَ يَدَهُ الْيُسْرَى عَلَى رُكْبَتِهِ الْيُسْرَى، وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى رُكْبَتِهِ الْيُمْنَى، وَعَقَدَ ثَلَاثَةً وَخَمْسِينَ، وَأَشَارَ بِالسَّبَابَةِ.

مسلم ۵۸۰

رسول الله صلی الله علیه وسلم هرگاه در تشهد می‌نشست، دست چپ خویش را بر زانوی چپ خویش می‌گذاشت و دست راست خویش را بر زانوی راست خویش می‌گذاشت و آن را همانند پنجاه و سه می‌بست و به انگشت شهاده اشاره می‌کرد. یعنی سه انگشت از دست راست را جمع می‌نمود و انگشت شهاده را باز می‌گذاشت و با انگشت ابهام به انگشت شهاده اشاره می‌کرد.

وَالِافْتِرَاشِ فِي جَمِيعِ الْجَلَسَاتِ، وَالتَّوَرُّكُ فِي الْجُلُوسَةِ الْأَخِيرَةِ،^۱ وَالتَّسْلِيمَةُ الثَّانِيَةُ.^۲

و افتراش نشستن در تمامی نشستنی‌ها، و تورک نشستن در نشستن آخری، و سلام دوم.

فَصْلٌ: وَالْمَرْأَةُ تُخَالِفُ الرَّجُلَ فِي خَمْسَةِ أَشْيَاءَ: فَالرَّجُلُ يُجَافِي مِرْفَقِيهِ عَنِ جَنْبِيهِ، وَيُقِلُّ

بَطْنَهُ عَنِ فَخِذَيْهِ فِي الرَّكُوعِ وَالسُّجُودِ،^۳

و (داخل نماز) زن در پنج مورد با مرد مخالفت می‌کند: در رکوع و سجود، مرد دو آرنجش را از دو پهلویش دور می‌کند و شکمش را از دو رانش بالا می‌گیرد.

۱. قَالَ أَبُو حَمِيدٍ السَّاعِدِيُّ: أَنَا كُنْتُ أَحْفَظُكُمْ لِصَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ... فَإِذَا

جَلَسَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ جَلَسَ عَلَى رِجْلِهِ الْيُسْرَى، وَنَصَبَ الْيُمْنَى، وَإِذَا جَلَسَ فِي الرَّكْعَةِ الْأَخِيرَةِ

قَدَّمَ رِجْلَهُ الْيُسْرَى، وَنَصَبَ الْأُخْرَى وَقَعَدَ عَلَى مَقْعَدَتِهِ. بخاری ۸۲۸

هرگاه رسول الله صلی الله علیه وسلم در دو رکعت اول می‌نشست، بر پای چپ خویش می‌نشست و پای راست خویش را می‌کاشت و هرگاه در رکعت آخر می‌نشست، پای چپ خویش را جلو می‌کشید و پای راست خویش را می‌کاشت و بر نشستگاه خویش می‌نشست.

۲. عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كُنْتُ أَرَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ،

وَعَنْ يَسَارِهِ، حَتَّى أَرَى بَيَاضَ خَدِّهِ. مسلم ۵۸۲

سعد می‌گوید: من رسول الله صلی الله علیه وسلم را می‌دیدم که از سمت راست و از سمت چپ سلام می‌داد، حتی سفیدی چهره‌ی ایشان را می‌دیدم.

۳. عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكِ بْنِ بُحَيْنَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا صَلَّى فَرَجَ بَيْنَ يَدَيْهِ

حَتَّى يَبْدُوَ بَيَاضَ إِبْطِيهِ. بخاری ۳۹۰

رسول الله صلی الله علیه وسلم هرگاه نماز می‌گزارد بین دو دستش فاصله قرار می‌داد تا این که سفیدی زیر بغل ایشان نمایان می‌گشت. =

وَيَجْهَرُ فِي مَوْضِعِ الْجَهْرِ^۱ وَإِذَا نَابَهُ شَيْءٌ فِي الصَّلَاةِ سَبَّحَ^۲ وَعَوْرَةٌ^۳ الرَّجُلِ مَا بَيْنَ سُرَّتِهِ
وَرُكْبَتَيْهِ^۴

و در جای بلند خواندن، بلند می‌خواند و هرگاه در نماز به او چیزی رسید تسبیح می‌گوید. و عورت مرد ما بین نافش و زانویش است.

= عَنْ مَيْمُونَةَ، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَجَدَ لَوْ شَاءَتْ بِهِمَّةٌ أَنْ تَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ
لَمَرَّتْ. مسلم ۴۹۶

رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم هرگاه سجود می‌کرد، (بعنوان مثال) اگر بزغاله‌ای می‌خواست بین دو دست ایشان عبور کند، (می‌توانست) عبور کند.

قَالَ أَبُو حَمِيدٍ السَّاعِدِيُّ: فَإِذَا رَكَعَ أَمَكَنَّ كَفَّيْهِ مِنْ رُكْبَتَيْهِ وَفَرَجَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ ثُمَّ هَصَرَ ظَهْرَهُ
غَيْرَ مُقْنِعٍ رَأْسَهُ. صحيح. ابوداود ۷۳۱

هرگاه رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم رکوع می‌کرد با دو کف دست خویش، دو زانوی خویش را خوب می‌گرفت و بین انگشتان خویش فاصله قرار می‌داد سپس کمر خویش را راست می‌کرد در حالی که سرش را پایین نمی‌انداخت. یعنی کمر و سر انسان در رکوع باید راست باشد که در چنین حالت، شکم از دو ران فاصله می‌گیرد.
۱. احادیث آن در هیئات نماز گذشت.

۲. عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدِ السَّاعِدِيِّ: مَنْ رَابَهُ شَيْءٌ فِي صَلَاتِهِ، فَلْيُسَبِّحْ فَإِنَّهُ إِذَا سَبَّحَ التُّفَّتَ إِلَيْهِ،
وَإِنَّمَا التَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ. بخاری ۶۸۴

کسی که در نماز چیزی او را به شک انداخت پس تسبیح بگوید، هرگاه مرد در نماز تسبیح گفت به او توجه کرده می‌شود و همانا دست راست به پشت دست چپ زدن برای زنان است.

۳. به خاطر قبح و زشتی ظاهر شدن آن، عورت نامگذاری شده است. از (العَوْر) گرفته شده به معنای: نقص و عیب و زشتی. عرب می‌گوید: الْكَلِمَةُ الْعَوْرَاءُ یعنی: حرف زشت.

۴. عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: الْفَخْدُ عَوْرَةٌ. صحيح. ابوداود ۲۷۹۶
رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم فرمود: ران عورت است.

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، قَالَ: صَلَّى جَابِرٌ فِي إِزَارٍ قَدْ عَقَدَهُ مِنْ قَبْلِ قَفَاهُ وَثِيَابُهُ مَوْضُوعَةٌ عَلَى
الْمِشْجَبِ. بخاری ۳۵۲

جابر بن عبدالله در اِزَارِی (لنگی) که از پشت، آن را گره زده بود نماز می‌گزارد در حالی که لباس او در جارختی آویزان بود.

قطعا لنگ از بالا تا ناف و از پایین تا ساق را می‌پوشاند و بقیه‌ی بدن ظاهر می‌گردد.

وَالْمَرْأَةُ تَضُمُّ بَعْضَهَا إِلَى بَعْضٍ^۱

و زن، بعضی از بدنش به بعضی دیگر جمع می‌کند.

۱. عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى امْرَأَتَيْنِ تُصَلِّيَانِ فَقَالَ: إِذَا سَجَدْتُمَا فَضُمَّا بَعْضَ اللَّحْمِ إِلَى الْأَرْضِ فَإِنَّ الْمَرْأَةَ لَيَسَتْ فِي ذَلِكَ كَالرَّجُلِ. **مرسل. السنن الكبرى للبيهقي ۳۲۰۱**

رسول الله صلی الله علیه و سلم بر دو زنی گذر کرد که نماز می‌خواندند، پس فرمود: هرگاه سجود کردید بعضی از گوشت را به زمین جمع کنید (یعنی بدن خویش را به هنگام سجود جمع و جور کنید به خاطر این که بدن آنان پوشیده‌تر باشد و اندام آنان ظاهر نگردد) زیرا در این موارد، زن همانند مرد نیست.

عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ قَالَ: كَانَتْ تُؤَمِّرُ الْمَرْأَةَ أَنْ تَضَعَ ذِرَاعَهَا وَبَطْنَهَا عَلَى فَخْذَيْهَا إِذَا سَجَدَتْ. **صحيح الإسناد. مصنف عبدالرزاق ۵۰۷۱**

به زن امر شده که هرگاه سجود کرد، دست و شکم خویش را بر ران خویش بگذارد.

عَنِ الْحُسَيْنِ الْبَصْرِيِّ، وَقْتَادَةَ، قَالَا: إِذَا سَجَدَتِ الْمَرْأَةُ فَإِنَّهَا تَضُمُّ مَا اسْتَطَاعَتْ. **صحيح الإسناد. مصنف عبدالرزاق ۵۰۶۸**

هرگاه زن سجود کرد تا آنجائی که می‌تواند بدن خویش را جمع می‌کند.

عَنْ عَطَاءٍ قَالَ: تَجْتَمِعُ الْمَرْأَةُ إِذَا رَكَعَتْ تَرْفَعُ يَدَيْهَا إِلَى بَطْنِهَا، وَتَجْتَمِعُ مَا اسْتَطَاعَتْ، فَإِذَا سَجَدَتْ فَلْتَضُمَّ يَدَيْهَا إِلَيْهَا، وَتَضُمَّ بَطْنَهَا وَصَدْرَهَا إِلَى فَخْذَيْهَا، وَتَجْتَمِعُ مَا اسْتَطَاعَتْ. **صحيح الإسناد. مصنف عبدالرزاق ۵۰۶۹**

زن تا آن جائی که توانائی دارد هرگاه رکوع می‌کند دو دستش را بسوی شکمش بالا می‌برد و بدن خویش را جمع می‌کند. و تا آن جائی که توانائی دارد هرگاه سجود می‌کند بدن خویش را جمع می‌کند. دو دستش را بسوی شکمش و شکم و سینه‌اش را بسوی رانش جمع می‌کند.

وَتَخْفِضُ صَوْتَهَا بِحُضْرَةِ الرَّجَالِ الْأَجَانِبِ،^۱ وَإِذَا نَابَهَا شَيْءٌ فِي الصَّلَاةِ صَفَّقَتْ،^۲ وَجَمِيعُ بَدَنِ الْحُرَّةِ عَوْرَةٌ إِلَّا وَجْهَهَا وَكَفَّيْهَا،^۳ وَالْأُمَّةُ كَالرَّجُلِ.^۴

و با حضور مردان بیگانه، صدایش را پایین می‌آورد و هرگاه در نماز چیزی به او رسید، کف دست راست را به پشت دست چپ می‌زند. و تمام بدن زن آزاد، عورت است مگر صورتش و دو کف دستش. و کنیز مانند مرد است.

۱. قَالَ تَعَالَى: ﴿فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ﴾ **سوره احزاب، آیه ۳۲**

صدا را نرم و نازک نکنید که بیمار دلان چشم طمع به شما بدوزند.

اگر مردان بیگانه‌ای حضور ندارند، زنان می‌توانند نماز مغرب، عشاء و صبح را بلند بخوانند اما اگر مردان نامحرم صدای آنان را می‌شنوند، آهسته می‌خوانند.

۲. دلیل آن حدیث بخاری ۶۸۴ که گذشت.

۳. عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، أَنَّهَا سَأَلَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتُصَلِّي الْمَرْأَةُ فِي دِرْعٍ، وَخِمَارٍ لَيْسَ عَلَيْهَا إِزَارٌ؟ قَالَ: إِذَا كَانَ الدِّرْعُ سَابِعًا يُغْطِي ظُهُورَ قَدَمَيْهَا. **حاکم در مستدرک ۹۱۵ بر شرط بخاری صحیح دانسته و ذهبی با او موافقت نموده.**

از ام سلمه روایت شده که از رسول الله صلی الله علیه وسلم پرسید، آیا زن در لباس و روسری نماز بخواند که ازار بر آن نباشد؟ فرمود: هرگاه لباس بلند بود که پشت پاهایش را می‌پوشاند.

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تُقْبَلُ صَلَاةُ حَائِضٍ إِلَّا بِخِمَارٍ. **صحیح. مسند احمد ۲۵۱۶۷**

نماز دختر بالغ پذیرفته نمی‌شود مگر با روسری.

۴. قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا زَوَّجَ أَحَدُكُمْ عَبْدَهُ أَوْ أَجِيرَهُ فَلَا يَنْظُرُ إِلَى مَا دُونَ السُّرَّةِ وَفَوْقَ الرُّكْبَةِ فَإِنَّ مَا تَحْتَ السُّرَّةِ إِلَى الرُّكْبَةِ مِنَ الْعَوْرَةِ. **حسن. سنن دارقطنی ۸۷۷**

هرگاه یکی از شما بنده‌اش، کنیزش یا خدمت‌کارش را به ازدواج درآورد پس به پایین تر از ناف و بالاتر از زانو نگاه نکند زیرا زیر ناف تا زانو از عورت است.

